

Inhoud

Uitgebreide opgave

1 Inleiding 21

Aanleg en omgeving 21

Rijping 22

Een kwestie van accent 22

Opbouw van het boek 24

DEEL I DE NORMALE ONTWIKKELING 25

2 De ontwikkeling van het kind 27

Korte samenvatting van de 'normale' ontwikkeling van kinderen

Hechten en aan zich hechten 29

Stimulatie, de zorg voor een goede balans 34

De groeiende slaap 35

Innerlijke klok, innerlijke wijsheid 37

Autonomie, los op basis van vast 38

Vrij en zelfstandig bewegen 39

Talig communiceren 41

Denken 42

Leren 46

Lichamelijk beleven 51

Angst en agressie 54

Persoonlijkheidskenmerken 56

De wereld waarin het kind opgroeit 57

Ontwikkeling en cultuur 62

Prepuberteit en puberteit 62

Fasegebonden problemen 65

DEEL II DE VERSTOORDE ONTWIKKELING 67

3 De bronnen van een verstoorde ontwikkeling 69

Aanleg, rijping en omgeving nader beschouwd 69

Stoornis en belemmering 73

Voeding als voedsel voor de geest 76

Sekse 78

Verstandelijke vermogens 79

Omgevingsfactoren 82

De factorengestalt 83

4 Stoornis 85

De aanleg en rijping als verstoorde bronnen van invloed

De gevolgen van hersenstoornissen 86

Het verschil tussen een hersenbeschadiging of -afwijking en een rijpingsstoornis 87

Rijpingsstoornissen 89

Aanleg, rijping en omgeving in interactie 92

- 5 **Belemmering 95**
De omgeving als verstorende invloed
 De verwerking van een stoornis of belemmering 96
 Levensgebeurtenissen en angst 100
 Psychosomatiek als ‘oplossing’ voor emotionele problematiek 101
 Omgeving in interactie met aanleg en rijping 103
- 6 **Lichamelijke ontwikkeling, ziekten en aandoeningen 105**
 Ziekte en het kind 106
 Ziekte en het gezin 107
 Hersenstoornissen, zichtbaar en niet zichtbaar 109
 Aandoeningen van het uiterlijk 109
 Aandoeningen van de zintuigen 111
 Aandoeningen die voortdurende regulatie vereisen 112
 Levensbedreigende ziekten 113
 Wiegendood 114
- 7 **Psychotrauma’s en levensgebeurtenissen als belemmering voor de ontwikkeling 117**
 Aard van het trauma 117
 Reacties op een traumatische gebeurtenis 120
 De herinnering aan een trauma 122
 Actie van de omgeving bij een traumatische gebeurtenis 123
 Dissociatie 125
 Dissociatieve identiteitsstoornis, DIS, voorheen MPS 126
 Pseudologia fantastica 127
 Het geheugen en de leugen 128
- 8 **Seksueel misbruik en kindermishandeling 131**
 De kinderlijke seksualiteit 132
 Omschrijving van seksueel misbruik 133
 De mate van vóórkomen van seksueel misbruik 134
 De gevolgen van seksueel misbruik 135
 Kindermishandeling en seksueel misbruik 141
 Het vaststellen van seksueel misbruik 144
 Het bekendmaken van seksueel misbruik 146
- 9 **Opvoeding 149**
Beschermende factoren en risicofactoren voor de ontwikkeling
 Opvoeders 149
 Opvoedingsstijl 151
 Beschermende factoren en risicofactoren 154
 Het meervoudig risicomodel 155
 Relaties in het gezin als beschermende factor of risicofactor 156
 Sociaaleconomische situatie (SES) van het gezin als risicofactor 159
 De school als beschermende factor of risicofactor 160
 Gedragsproblemen, geïnternaliseerd en geëxternaliseerd 162
 Sekseverschil en risico 164
 Stoornis en verzwaarde opvoedings situatie 166
 Het virtuele milieu 167
 Opvoeding binnen een culturele context 169

- 10 Culturele factoren in de ontwikkeling 171**
 - Acculturatiestress 171
 - Kinderen van migranten 174
 - Culturele verschillen in ontwikkeling 174
 - Maatschappelijke oriëntatie 175
 - Pathologie en cultuur 176
 - Opvoedingsstijl en culturele invloed 177
 - Interculturele problemen 178
- 11 Stoornissen en belemmeringen 179**
 - Inleiding 179
 - De opvolging van de DSM/DSM-IV-TR 182
 - Voorgestelde clusters voor de DSM-V 183
 - De status van dit boek met betrekking tot de DSM-V 185
 - De Rutter-criteria als alternatief 186
 - A Stoornissen 189**
 - 1 Eetstoornissen 189**
 - 1.1 Stoornissen in eetgedrag 189
 - 1.1.1 Voedingsstoornissen op zuigelingenleeftijd of vroege kinderleeftijd, 307.59 190
 - 1.1.2 Pica, 307.52 190
 - 1.1.3 Rumineren, herkauwen, 307.53 190
 - 1.2 Anorexia nervosa, 307.1 190
 - 1.3 Boulimia nervosa, 307.51 191
 - 1.4 Obesitas, vetzucht 192
 - 2 Slaapstoornissen 193**
 - 2.1 Nachtmerries, 307.47 194
 - 2.2 Parasomnia's, buitengewone slaaptoestanden 194
 - 2.2.1 Pavor nocturnus, nachtelijke paniek, 307.46 194
 - 2.2.2 Slaapwandelen 194
 - 2.2.3 Praten gedurende de slaap 195
 - 2.3 Narcolepsie, 347.00 195
 - 2.4 Primaire hypersomnia, 307.44 195
 - 2.5 Primaire insomnia, 307.42 195
 - 2.6 Slaapstoornissen gerelateerd aan de ademhaling 196
 - 2.7 Onwillekeurige spierbewegingen 196
 - 2.7.1 Rusteloze benen, een van de dysomnia NAO, 307.47. 196
 - 2.7.2 Tandknarsen 196
 - 3 Motorische stoornissen 197**
 - 3.0 Passagère tic, 307.21 197
 - 3.1 Enkelvoudige tic 197
 - 3.2 Chronisch multipel tic-syndroom, Stoornis van Gilles de la Tourette, GTS, 307.23 198
 - 3.3 Stereotiepe-bewegingsstoornis, 307.3 198
 - 3.4 Coördinatiestoornis, dyspraxie, 315.4 199
 - 4 Zindelijkheidsstoornissen 200**
 - 4.1 Enuresis (nocturna), bedplassen, 307.6 200
 - 4.2 Encopresis, broekpoepen, met obstipatie en overloopincontinentie, 787.6 201
 - zonder obstipatie en overloopincontinentie, 307.7 201

- 5 Taal- en spraakstoornissen 203**
 - 5.1 Taalontwikkelingsstoornis 203
 - 5.1.1 *Expressieve taalstoornis*, 315.31 203
 - 5.1.2 *Gemengd receptieve-expressieve taalstoornis*, 315.32 203
 - 5.2 Afasie-Dysfasie 204
 - 5.3 Fonologische stoornis, 315.39 204
 - 5.4 Stotteren, 307.0 204
 - 5.5 Dysfonie 205
 - 5.6 Selectief mutisme, 313.23 205
 - 5.7 Taalstoornissen bij kinderen met autisme en kinderen met psychotische problematiek 205
 - 5.8 Taalstoornissen als gevolg van emotionele deprivatie 205
 - 5.9 Leesstoornis, dyslexie, 315.00 205
- 6 Aandachtsstoornissen 206**
 - 6.1 ADHD, Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, Aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit, gecombineerde type, 314.01 206
 - 6.2 ADD, Attention Deficit Disorder, Aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit, overwegend onoplettendheid type, 314.00 208
 - 6.3 ADHD, Attention Deficit/Hyperactivity Disorder, Aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit, overwegend hyperactief-impulsief type, 314.01 208
 - a *Aandachtstekort* 209
 - b Hyperactiviteit/impulsiviteit 209
 - Hyperactiviteit* 209
 - Impulsiviteit* 209
- 7 Leerstoornissen 210**
 - 7.1 Leesstoornis, dyslexie, 315.00 210
 - 7.2 Rekenstoornis, dyscalculie, 315.1 211
 - 7.3 Schrijfstoornis, dysgrafie, 315.2 211
 - 7.4 Concentratiestoornis 211
- 8 Seksuele stoornissen 212**
 - 8.1 Genderidentiteitsstoornis
 - bij kinderen, 302.6; 212
 - bij adolescenten of volwassenen, 302.85 212
 - 8.2 Masturbatieproblematiek 212
 - Seksuele disfunctie NAO, 302.70 212
 - 8.3 Seksueel benaderen van andere kinderen 213
 - 8.4 Seksueel uitlokken van volwassenen 213
 - 8.5 Seksueel misbruik/mishandeling/geweld/incest 213
 - Lichamelijke mishandeling van een kind, V61.21 (995.54 indien geen reden tot zorg bij het slachtoffer ligt); 213
 - Seksueel misbruik van een kind, V61.21 (995.53 indien geen reden tot zorg bij het slachtoffer ligt); 213
 - Verwaarlozing van een kind, V61.21 (995.52 (indien geen reden tot zorg bij het slachtoffer ligt) 213

- 9 Gedragsstoornissen 215**
 - 9.1 Gedragsstoornis
 - beginnend in de kindertijd, 312.81; 215
 - beginnend in de adolescentie, 312.32; 215
 - geen gespecificeerd begin, 312.89 215
 - 9.2 ODD, Oppositional Defiant Disorder, Oppositionele opstandige gedragsstoornis, 313.81 216
 - 9.3 Antisociaal gedrag bij een kind of adolescent, V71.02 216
 - 9.2.1 *Liegen* 217
 - 9.2.2 *Stelen* 218
 - 9.4 Vandalisme 218
 - 9.5 Brandstichten, pyromanie, 312.33 218
- 10 Stoornissen met agressie als kern 219**
 - 10.1 Temper tantrums, driftaanvallen 219
 - 10.2 Breath holding spells, BHS, stokken van de adem 219
 - 10.3 Stereotiepe-bewegingsstoornis, 307.3 220
 - 10.3.1 *Bonken* 220
 - 10.3.2 *Wiegen* 220
 - 10.4 Vatbaarheid voor ongelukken 220
 - 10.5 Nagelbijten 220
 - 10.6 Trichotillomanie, haar uittrekken, 312.39 220
 - 10.7 Automutilatie 221
 - 10.7.1 *Huidbeschadigingen* 221
 - 10.7.2 *Polssnijsyndroom* 221
- 11 Stoornissen met angst als kern 222**
 - 11.1 Achtmaandsangst 222
 - 11.2 Separatieangst (stoornis) en verlatingsangst, 309.21 222
 - 11.3 Castratieangst en penisnijd 223
 - 11.4 Gegeneraliseerde angststoornis, 300.02 223
 - 11.5 Ontwijkingsstoornis 223
 - 11.6 Paniekstoornis zonder agorafobie, 300.01 223
 - 11.7 Paniekstoornis met agorafobie, 300.21 224
 - 11.8 Agorafobie zonder paniekstoornis in de voorgeschiedenis, 300.22 224
 - 11.9 Sociale fobie, 300.23 224
 - 11.10 Enkelvoudige fobie, specifieke fobie, 300.29 224
 - 11.11 Acute stressstoornis, 308.3 225
 - 11.12 Posttraumatische stressstoornis, 309.81 225
 - 11.13 Traumatische neurose 225
 - 11.14 Fobische neurose 225
 - 11.15 Schoolfobie 225
 - 11.16 Dwangverschijnselen 225
 - 11.17 Geïnternaliseerde gedragsstoornis 226
- 12 Stemningsstoornissen 227**
 - 12.1 Ontwikkelingsdepressie 227
 - 12.2 Depressieve en dysthyme stoornis, 296.xx en 300.4 227
 - 12.3 Suïcidaliteit 228
 - 12.4 Bipolariteit, manisch-depressieve periodes 228

- Bipolaire I stoornis, 296.xx; 228
- Bipolaire II stoornis, 296.89; 228
- Cyclothyme stoornis, 301.13 228
- 13 Hysterische stoornissen 229**
 - 13.1 Kinderlijke of infantiele neurose 229
 - 13.2 Hysterische neurose en conversieverschijnselen 229
- 14 Psychotische stoornissen 231**
 - 14.1 Sameness 231
 - 14.2 Symbiotische psychose 231
 - 14.3 Ontwikkelingspsychose en kinderschizofrenie 232
 - 14.4 Sensopathie 232
 - 14.5 McDD, Multiple complex Developmental Disorder 232
 - 14.6 Auditieve hallucinaties 233
- 15 Borderline 235**
- 16 Autisme, pervasieve ontwikkelingsstoornissen 237**
 - 16.1 Autistische stoornis, 299.00 237
 - 16.2 Stoornis van Rett, 299.80 240
 - 16.3 Desintegratie stoornis van de kinderleeftijd, 299.10 240
 - 16.4 Stoornis van Asperger, 299.80 240
 - 16.5 McDD, Multiple complex Developmental Disorder 241
 - 16.6 PDD-NOS (NAO), aan autisme verwante stoornis/atypisch autisme, 299.80 241
- 17 Dissociatieve stoornissen 242**
 - 17.1 Dissociatieve amnesie, 300.12 242
 - 17.2 Dissociatieve fugue, 300.13 242
 - 17.3 Dissociatieve identiteitsstoornis, 300.14 242
 - 17.4 Depersonalisatiestoornis, 300.6 243
- B Belemmeringen 245**
 - 1 Hechtingsverstoringen 245**
 - 1.1 Reactieve hechtingsstoornis op zuigelingenleeftijd of vroege kinderleeftijd, geremd en ongeremd, 313.89 246
 - 2 Psychosomatische reacties, functioneel onverklaarbare aandoeningen 247**
 - 2.1 Astma, COPD 247
 - 2.2 Hyperventilatie 248
 - 2.3 Terugkerende buikpijn 248
 - 2.4 Cyclisch braken 248
 - 2.5 Darmontstekingen, ziekte van Crohn, collitus ulcerosa 248
 - 2.6 Huidaandoeningen 249
 - 2.7 Hoofdpijn en migraine 249
 - 2.8 Conversiestoornis, 300.11 249
 - 2.9 Hypochondrie, 300.7 249
 - 2.10 Stoornis in de lichaamsbeleving, 300.7 250

- 3 **Psychotrauma's** 251
 - 3.1 Posttraumatische stressstoornis, 309.81 251
 - 3.2 Verdriet om het verlies van een gehechtheidsfiguur, rouwreactie, V62.82 251
 - 3.3 Zorg om anderen na een traumatische gebeurtenis 252
 - 3.4 Dissociatieve identiteitsstoornis bij kinderen 252
 - 3.5 Trauma's in medische situaties 252
 - 3.6 Gijzeling 253
 - 3.7 Ontvoering van kinderen 253
 - 3.8 (Tweede generatie) oorlogsslachtoffers 253
 - 3.8.1 *Kinderen van kampkinderen* 254
 - 3.8.2 *NSB-kinderen* 254
 - 3.8.3 *Kinderen van verzetsdeelnemers* 254
 - 3.9 Seksueel misbruik en kindermishandeling 254

C Nieuwe diagnoses 255

- 1 **Rijpingsstoornissen** 255
- 2 **Pervasive Traumatic Experience, PTE, Pervasieve Traumatische Ervaringen** 255
- 3 **ATSD, Attention Seeking Disorder** 257
- 4 **Geïnternaliseerd versus geëxternaliseerd** 258
- 5 **Reactie op (echt)scheiding, divorcia** 259
- 6 **Gaming** 263
 - 6.1 Gamefrenzy 263
 - 6.2 Game addiction 263
 - 6.3 Gamepsychose 263
- 7 **Diagnosis by proxy** 264
- 8 **Virtueel seksueel misbruik** 265
 - 8.1 Door volwassenen 265
 - 8.2 Door minderjarigen 265
- 9 **Virtuele seksualisering** 266

DEEL III DIAGNOSTIEK EN HULP 267

- 12 **Het psychodiagnostisch onderzoek** 269
 - Het uitvoeren van een psychodiagnostisch onderzoek 269
 - Reikwijdte van psychologische tests 271
 - Beperkingen van psychologische tests 273
 - Psychologische tests en de zone van naaste ontwikkeling 274
 - Het belang van de vraagstelling voor een psychodiagnostisch onderzoek 275
 - Indeling van psychologische tests naar doelstelling en vraagstelling 276
- 13 **Hulp aan kind of jongere en het gezin** 279
 - Opvoedingsondersteuning 279
 - Gespreksvoering met kinderen 280
 - Netwerkhulp 281
 - Video-interactiebegeleiding 282
 - Ambulante jeugdhulpverlening 284
 - Residentiële en semiresidentiële hulp 284
 - Adoptie 286
 - Vraaggericht werken 288
 - Medicamenteuze therapie 288

14	Psychotherapie	291
	De bron van het probleem en de begeleidbaarheid van de ouders	291
	Therapiestromingen	292
	Elementen van psychotherapie	293
	Een specifieke therapievorm voor kinderen: speltherapie	297
	Afstemming van psychotherapie op kind, gezin en probleem	299
15	Scholen	301
	Inleiding	301
	Speciaal Onderwijs in België	304
	Buitengewoon Lager Onderwijs, BLO	304
	Buitengewoon Secundair Onderwijs, BuSO	304
	<i>Het speciaal onderwijs</i>	305
	1 Het Speciaal BasisOnderwijs, SBO of SBAO	305
	1.1 Typering van kinderen op het SBO, die voorheen op scholen voor in ontwikkeling bedreigde kleuters zaten, het IOBK	305
	1.2 Typering van kinderen op het SBO die voorheen op scholen voor kinderen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden zaten: het LOM	305
	1.3 Typering van kinderen op het SBO die voorheen op scholen voor moeilijk lerende kinderen zaten: het MLK	306
	2 Regionaal Expertise Centra, REC's: basisschool- en VO-leeftijd	307
	2.1 Cluster 1: Scholen voor visueel gehandicapte kinderen	310
	2.2 Cluster 2: Scholen voor auditief en communicatief gehandicapte kinderen	311
	2.2.a Scholen voor dove en slechthorende kinderen	311
	2.2.b Scholen voor kinderen met spraak- en taalmoeilijkheden	312
	2.3 Cluster 3: Scholen voor (meervoudig) lichamelijk gehandicapte kinderen, verstandelijk gehandicapte leerlingen en langdurig (lichamelijk) zieke kinderen	313
	2.3.a Scholen voor lichamelijk gehandicapte kinderen: Mytyl	313
	2.3.b Scholen voor meervoudig gehandicapte kinderen: Tytyl	314
	2.3.c Scholen voor zeer moeilijk lerende kinderen: ZMLK	315
	2.3.d Scholen voor langdurig zieke kinderen	316
	2.4 Cluster 4: Scholen voor leerlingen met ernstige ontwikkelingsstoornissen	317
	2.4.a Scholen voor zeer moeilijk opvoedbare kinderen: ZMOK	317
	2.4.b Scholen verbonden aan pedologische instituten	318
	3 Leerwegondersteunend en Praktijkonderwijs (VO-leeftijd)	319
	3.1 Leerwegondersteunend onderwijs	319
	3.2 Praktijkonderwijs	320

Bijlage 1 Globaal overzicht van psychologische tests 321

- 1 Tests voor algemene screening 321
- 2 Tests voor bepaling van de intellectuele mogelijkheden 321
- 3 Tests voor onderzoek van neuropsychologische kenmerken, zoals hersenletsel 322
- 4 Tests voor onderzoek van het sociaal functioneren 323
- 5 Tests voor meting van persoonlijkheidskenmerken 323
- 6 Tests voor onderzoek van het emotioneel functioneren 324
- 7 Tests voor onderzoek van de interesses, beroepsmogelijkheden en geschiktheid 325
- 8 Gezins- of relatievragenlijsten en tests 325
- 9 Tests voor specifieke onderwerpen 326

Bijlage 2 Kenmerken gespreksvoering naar leeftijd 328

Overzichten en afbeeldingen 331

Literatuur 333

Namenregister 363

Zakenregister 369

Informatie over de auteur 375